

završni dio); str. 36 = tri čovjeka nose darove kralju, ljubezni i neljubezni prema starici, slično uvodnoj epizodi tipa AT 513 B; str. 39 = AT 768 + 756 B IV (= INP, br. 30, završna epizoda); str. 42 = razbojnik Pavao se posveti, njegovo mrtvo tijelo, sakriveno u vinskom podrumu, čini da se bure s vinom nikada ne prazni (isti legendarni motiv u mojoj zbirci: Narodne pripovijetke, Pet stolj. hrv. književnosti, Zagreb 1963, tekst br. 56, iz Like); str. 45: legenda o rovinjskoj svetici Eufemiji; str. 48 = AT 1313 A; str. 50 = AT 1685 (= INP, br. 12); str. 51 = AT 1247 + 1681 A + B; str. 54 = AT 1539; str. 58 = AT 1210 + 1326 + 1319 + 1200 + 1586 A (= INP, br. 46 i br. 48); str. 61 = cf. AT 901 (= INP, br. 52); str. 65 = cf. AT 1544 + 1013 + 1653 B + 1535 V (= INP, br. 12, uz AT 1653); str. 71 = AT 707; str. 78 = AT 451 (= INP, br. 14); str. 83 = AT 408; str. 88 = AT 328 (= INP, br. 7); str. 93 = AT 561 (= INP, br. 16); str. 98 = AT 1875 + 1960 G (= INP, br. 63); str. 103 = AT 560; str. 109 = AT 288 B*; str. 110 = AT 1689; str. 112 = AT 311; str. 117 = AT 315; str. 122 = plašljivac spava kraj mrtvacu, poplaši ostale; str. 124 = cf. AT 931 (proročanstvo da će sin ubiti roditelje = R. Brednich, Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen. FFC 193, Helsinki 1964, str. 52—54); str. 126 = AT 563; str. 130 = AT 853; str. 132 = AT 506; str. 136 = AT 301 B; str. 142 = AT 653 + 400 + 313 IV, V (= INP, br. 54 — epizoda o ptičjim jajima i br. 12 — epizoda o zaboravljenoj nevjesti); str. 146 = AT 590 (= INP, br. 19); str. 154 = AT 327 C; str. 157 = AT 566; str. 162 = AT 326; str. 168 = AT 955; str. 172 = AT 441; str. 176 = AT 510 A; str. 181 = AT 330 + 592 (= INP, br. 9 i br. 20); str. 187 = AT 425 A (= INP, br. 13); str. 194 = AT 613; str. 198 = AT 571 (= INP, br. 18).

Maja Bošković-Stulli

LEANDER PETZOLDT, DER TOTE ALS GAST. Volkssage und Exempel. FF Communications No. 200. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1968, 273 str.

FF Communications u svome dvjestotom broju donosi proširenu disertaciju Leandra Petzoldta, monografiju o narodnoj predaji o pokojniku kao gostu. Leander Petzoldt je, dodajmo i to, učenik Lutza Röhricha, u čijem je radu, a naročito u djelu »Erzählungen des späten Mittelalters« mogao naći mnogo korisnih smjernica.

Autor je sabrao 101 literarnu varijantu pripovijetke i 253 usmene varijante. To je velik broj ako se ima na umu činjenica da je po autorovu nalazu pripovijetka sasvim iščezla u Njemačkoj, a drugdje se sporadično javlja. Najnovije varijante dolaze iz naše zemlje.

Ljudsku plašljivost, a s druge strane i znatiželju da se dotakne pokojnik i time razumom nadjača tabu, zabilježile su predaje gotovo svih naroda. Da je stvaralačku maštu potakao tabu, svjedoči i sadržaj predaje. Pošto prolaznik susretne pokojnika ili njegovu inkarnaciju (kostur ili lubanju), mrtvac odlazi pozivaču na ručak, prigodnu gozbu ili svečanost. Ishod zajedničkog susreta u brojnim je varijantama nepovoljan za pozivača (živi umire nakon posjeta, poludi, odlazi u grob, na drugi svijet i sl.). Kao što se vidi, tekst predaje podređen je moralu koji zabranjuje dirati u mrtve.

U prvom dijelu knjige autor je anatomski raščlanio motive i premda su varijante šarolike i brojne, uspio je sistematizirati pripovjedačke momente, a postupno i razjasniti njihove aspekte (biblijski, socijalni, kulturnohistorijski).

Pošto je analizirao motive iz usmene predaje, autor otkriva irski i bretonski oikotip pripovijetke. Izdvojio je motive koje donosi kršćanstvo i upozorava na motive koji su zbog međusobnih sličnosti nastali kontaminacijom. Dalje navodi motive vezane uz kult pokojnika i predaje o mrtvima.

Autor govori u drugom dijelu knjige o predodžbama narodnog vjerovanja te detaljno ispituje tragove običaja kojima je pripovijetka protkana (Živi leš, kult lubanje), a podjednaku važnost pridaje religioznim kao i svjetovnim običajima.

Uz taj etnološki rad, autor je proveo i opširne arhivske studije a na više mjesta upotpunjuje sliku rasprostranjenosti predaje arheološkim podacima. (Govoreći o antropomorfnim oblicima grobova, Petzoldt nije zaboravio spomenuti bogumilski stećak gosta Milutina iz Huma.)

Nešto su nepotpuniji podaci o običajima koji još žive u narodnoj tradiciji a odnose se na predaju o pokojniku-gostu. Vjerojatno je autor pri tom bio vođen mišlju da je s historijskog stajališta pripovijetka izgrađena nakon nestanka običaja usko vezanih uz predaju, o čemu govori na jednome mjestu.

Autor iscrpno razmatra literarne tekstove i njihov odnos prema usmenoj predaji. Misli da su literarne varijante utjecale na usmenu predaju, što uvjerljivo potvrđuje prikazom 28 literarnih varijanata iz egzemplā- upotrijebljenih u srednjovjekovnim i baroknim crkvenim propovijedima (najstariji pronađeni primjerak potječe iz sredine XIV stoljeća). Uz skupinu usmenih predaja koje izviru iz egzemplā iscrpno su prikazane još ove tri skupine literarnih izvora usmenih predaja: 1. isusovačka drama i o njoj zavisne propovijedi i pučke knjige (glavna ličnost u njima je grof Leoncije); 2. usmeni odjeci književnih djela o Don Juanu (poetska ličnost Don Juana pojavila se u djelu Tirsa de Molina »El Burlador de Sevilla« 1634. g. Ta verzija, premda je stekla široku popularnost, slabo utječe na usmenu predaju); 3. redakcija o vješalima — u kojoj se poziv upućuje obješenome (ova redakcija rasprostranjena je širom Evrope, a izvire iz kasnosrednjovjekovne prodigijalne literature, tj. literature o čudesima).

Literarni utjecaj dolazi preko južne Njemačke (isusovačka drama i barokne propovijedi), a preko Italije zahvatio je i područje naše zemlje.

Četvrti se dio knjige bavi razvojem predaje. Autor otkriva neke aspekte rasprostranjenosti. Varijante pripovijetke koje je Leander Petzoldt sabrao i razradio pružaju stručnjacima materijal za nadopunu upravo ovog poglavlja. (Na autoru i nije da sve doreče.)

Ova monografija javlja se i kao reakcija na nedovoljno stručnu disertaciju »The double Invitation of the Legend of Don Juan« D. E. Mackayeve, nastale u okviru historijsko-geografske škole. Po mišljenju Petzoldtovu autorica nije ni metodi te škole udovoljila.

Autor je unio i malu korekciju: predaju o uvrijeđenoj mrtvačkoj lubanji ne pribraja u bajke, kao što su do sada činili istraživači pridržavajući se

Aarne-Thompsonove klasifikacije. Petzoldt s pravom drži da je ova predaja samostalan tip koji po mnogo čemu spada u područje predaje i legende.

Svestrana monografija Leandera Petzoldta ima na kraju dva vrijedna priloga: karte u koje je ucrtana rasprostranjenost građe (vremenska i geografska). Na prvoj karti prikazan je Božić i Nova godina kao termin posjeta, a na drugoj je termin svadba. Prilog je vrijedan, premda nisu ucrtane izvanevropske varijante razmatrane pripovijetke.

Ovaj vrijedan studijski rad o životu jedne narodne predaje jednako će zadovoljiti i historičare književnosti i folkloriste.

Nives Ritig

DAGMAR BURKHART, UNTERSUCHUNGEN ZUR STRATIGRAPHIE UND CHRONOLOGIE DER SÜDSLAVISCHEN VOLKSEPIK. Slavistische Beiträge, Bd. 33. Verlag Otto Sagner, München 1968, 549 str.

Ovo već po opsegu imponantno djelo (sa blizu 500 strana teksta i pedesetak strana napomena i bibliografije) nastalo je kao doktorska disertacija jednoga mlađog istraživača, učenice Aloisa Schmausa.

Utjecaj A. Schmausa, toga današnjeg najšireg po koncepcijama i najmodernijeg poznavaoća narodne poezije južnih Slavena, osjeća se na mnogim stranicama ove knjige, pa i u njezinoj zamisli.

Zamisao knjige svodi se u osnovnom na slijedeće:

Autorica je komparativno razmotrila značajan tematski dio južnoslavenske narodne epike na širokom prostoru epske tradicije u bugarskim, makedonskim, srpskim, hrvatskim i crnogorskim pjesmama. Uspješno je pokušala rasporediti u vremenu i prostoru »nepregledan i zbunjujuće raznolik materijal« dvaju velikih tematskih krugova: krug pjesama o junačkom dobivanju nevjeste i onaj o borbi sa zmajem (zmaj ima u našem tekstu značenje *drakon*, *Drache*, *aždaja*, što doduše ne odgovara autoričinu tumačenju tog naziva — o čemu ćemo još govoriti — ali mu je u hrvatskoj jezičnoj upotrebi značenje upravo takvo, pa nema razloga da pribjegavamo drugim nazivima). To su, prema autoričinu izlaganju, dva najarhaičnija tematska kruga južnoslavenske narodne epike. Nastojala je prikazati razvoje sižeā i nastajanje varijanata te postupno demitologiziranje i historizaciju epskih pjesama. Najarhaičnije pjesme potječu, prema istraživanju D. Burkhart, sa makedonskog i zapadnobugarskog područja, a povezane su sa susjednom starom grčkom tradicijom. Po arhaičnosti su na drugome mjestu pjesme s hrvatske primorske obale i s otokā, koje su sačuvale arhaične crte prema zakonitosti petrificiranja perifernih tradicija, ali one ujedno sadrže i tragove svoga prolaska kroz dinarsku zonu. Najmlađi sloj gotovo posve demitologiziranih i ujedno historiziranih pjesama čine epske pjesme tzv. klasične dinarske zone, koje su jezgra zbirke Vuka Karadžića.

Primarnom sloju starih epskih pjesama, nastalih u makedonskoj i zapadnobugarskoj zoni, pripadaju sižeī o borbi junakovoj sa zmajem, kao i njihovi odvjeci, tj. sižeī o borbi s vilom brodaricom, o Bolanom Dojčinu, o Crnom Arapinu; zatim pjesme o borbi s nadnaravnim antropomorfnim protivnikom